

12. Словарь української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907-1909. – Т. 1-4.

13. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.

Мялковская Людмила. Национально-языковая модель общества в художественных текстах И. С. Нечуя-Левицкого. В статье смоделировано национально-языковое пространство украинского общества второй половины XIX – начала XX вв. по художественным текстам И. С. Нечуя-Левицкого. Выявлено, что основу созданной модели составляет языковой образ европейского украинца-интеллигента. Зафиксированные в исследуемых текстах словоупотребления интеллигенция, европейцы, народники, националы, культурники, а также атрибутивные словосочетания интеллигентные люди, интеллигентный человек расширяют номинативно-образную парадигму рассматриваемого языкового образа. Сделан вывод об актуализации в национально-языковой модели украинского общества того времени тематического компонента «украинский язык, культура, образование».

Ключевые слова: художественные тексты И. С. Нечуя-Левицкого, украинская интеллектуальная проза, национально-языковая модель, концепт, смысловая структура концепта.

Mialkovska Liudmyla. National Language Model of the Society in I. Nechui-Levytskyi's Works. The article attempts to outline the national language model of the Ukrainian society in the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries on the case study of the I.Nechuy-Levytsky's works. It has been revealed that the linguistic image of the European-type of the Ukrainian intellectual determines the basis of this model. The author argues that identified in the I.Nechui-Levytskyi's literary texts words like *intellectuals, Europeans, narodovtsi, nationalists, culturalists*, including the attributive word-combinations such as *intelligent people, an intelligent person* expand the imaginary paradigm of the considered linguistic image among the readers. The author draws conclusion that the concept of *Ukrainian language, culture and education* is also crucial for modeling the national language pattern of the then Ukrainian society.

Key words: I. Nechui-Levytskyi's works, Ukrainian intellectual prose, national language model, concept, semantic structure of the concept.

Стаття надійшла до редколегії 07.03.2017

НАЗВИ ПЛЕЧОВОГО ОДЯГУ У ГОВІРКАХ ПІДГАЄЧЧИНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано особливості назв плечового одягу, вживаних у говірках Підгаєччини. На основі польових записів визначено функційну активність номенів, подано структурно-семантичний аналіз лексем, з'ясовано лексико-семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами.

Ключові слова: говірка, сема, лексема, номен, лексико-семантична група, назви одягу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж останніх десятиліть побутова лексика стала об'єктом вивчення багатьох лінгвістів. Дослідження тематичних груп побутової лексики дає важливу інформацію, що розширює емпіричну базу української діалектології. Актуальність запропонованої розвідки зумовлена важливістю для мовознавства інформації про склад, структурно-семантичні, етимологічні характеристики та особливості функціонування побутової лексики у підгаєцьких говірках і відсутністю спеціальних лінгвістичних досліджень місцевих назв на позначення одягу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Тематична група лексики (ТГЛ) назв плечового одягу як складова частина лексики на позначення побутових реалій стала цінним джерелом для етнографів і мовознавців. Назви одягу та взуття вже були предметом ґрунтовного вивчення на матеріалі різних регіонів України. Зазначені групи досліджували Л. Анісімова, Ф. Бабій, З. Бичко, Я. Вакалюк, Г. Войтів, Г. Гримашевич, Н. Клименко, О. Коваленко, Л. Лисиченко, Г. Миронова, Д. Неділько, М. Никончук, Н. Пашкова, Л. Пономар, А. Соколовська, Г. Хмара, та ін.

Мета наукового дослідження – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв плечового одягу на прикладі говірок Підгаєччини. Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань: 1) на основі польових записів з'ясувати функційну активність номенів на позначення досліджуваних сем говірок Підгаєччини; 2) подати структурно-семантичний аналіз лексем; 3) визначити лексико-семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Побутова лексика говірок Підгаєччини багата в кількісному і якісному аспектах. Вона утворює складну та розгалужену систему, що організована опозицією структурних її елементів за диференційними ознаками.

Для вияву системності досліджуваної лексики та її опису в статті застосовано прийом лінгвістичного моделювання. Назви одягу у підгаецьких говірках, об'єднані однією гіперсемою, формують лексико-семантичне поле, у межах якого дослідники виділяють системно організовані дрібніші угруповання лексем – лексико-семантичні групи і лексико-семантичні парадигми. Для дослідження виокремлено лексико-семантичну групу «назви плечового одягу», який одягають у весняний, літній та осінній період.

Назви одягу – складна багатопланова лексична система, компоненти якої виділяють на основі логіко-предметного членування. Це одні з найдавніших груп лексики, що пов'язані з матеріальною культурою суспільства. Для аналізованої лексико-семантичної групи «Назви плечового одягу» характерною ознакою є наявність регулярних опозицій сем, сформованих типовими диференційними ознаками. Розглянемо характерні для них семантичні ознаки:

«*призначення, спосіб носіння одягу*»: 'верхній' – балахон, бурка, витр'їйка, горсик, корсет, духн'а, душегр'їйка, кацабеїка, куртка, лейбик, т'елогр'єйка;

«*спосіб виготовлення*»: 'шитий' – балахон, лейбик; 'вишитий' – горсик, корсет;

«*крій*»: 'довгий' – бурка; 'короткий' – лейбик, витр'їйка; 'до колін' – бурка, куртка; 'нижче талії' – балахон; 'з рукавами' – кацабеїка, куртка; 'без рукавів' – горсик, духн'а, душегр'їйка, т'елогр'єйка; 'з капюшоном' – бурка; 'без капюшона' – кабат;

«*матеріал*», з якого виготовлено одяг: 'ватний' – /духн'а, душегр'їйка, т'елогр'єйка;

«*час носіння*»: 'весняний', 'осінній', 'літній' – витр'їйка, балахон, кацабеїка, лейбик; 'зимовий' – горсик, духн'а, душегр'їйка, т'елогр'єйка;

«*загальноживаний*»: 'сільський', 'буденний' – балахон, бурка, кацабеїка, лейбик; 'святковий' – горсик, корсет.

Варто зазначити, що дослідження діалектної лексики на позначення плечового одягу підгаецьких говірок дозволяє визначити незначну кількість полісемантичних слів. Засвідчена полісемія у побутовій лексиці Підгаєччини утворена на основі метонімії.

В аналізованій лексиці виокремлюємо низку моделей метонімічного перенесення: «верхній одяг» → «капюшон» → «зимове взуття із сукна» – бурка.

Явище синонімії також широко притаманне досліджуваній лексиці. Серед назв одягу виділяємо такі синонімічні ряди:

'короткий ватний, безрукавний одяг' – горсик, духн'а, душегр'їйка, т'елогр'єйка;

'одяг вільного покрою' – балахон, лейбик, кацабеїка, витр'їйка, кабат, бурка, куртка.

Для подальшого аналізу взято п'ятнадцять лексем на позначення плечового одягу, який одягають у весняну, літню та осінню пору.

Плечовий одяг – це одяг, призначений для носіння на плечах, через плече і т. ін. [СУМ, VI, с. 581].

Семема 'короткий ватний, безрукавний одяг' у підгаєцьких говірках репрезентована лексемами: *горсик* (Рудн., Лиса, Носів), *горсит* (Підг., Стар. М., Муж., Сільце, Гол., Мозол., Гал., Верб., Мирне), *духн'а* (Литв., Стар. Литв., Шумл., Боків), *кам'ізел'ка* (Підг., Стар. М., Муж., Сіл., Гол., Мозол., Гал., Верб., Мирне), *душоґр'їйка* (Завал., Носів, Серед., Затур., Гнил., Черв., Пан.), *т'елогр'еїка* (Білокр., Вага, Юстин., Новос., Михайл., Попл., Бронгал., Степ., Соняч.).

Також лексема *горсик* на Підгаєччині побутує на позначення 'вишиваної безрукавки, яку одягають поверх сорочки' (Підг., Боків, Шумл., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Угрин., Яблун., Завал., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Серед., Гол., Гал., Заг., Стар. М.), *горсет* (Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. М., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Новос., Михайл., Юстин., Бронгал., Вага, Соняч., Вол.).

Слово *горсик* 'короткий ватний, безрукавний одяг' споріднене з назвою *корсет* 'верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита до талії з кольорової тканини' [СУМ, IV, с. 301]. В українську мову назва запозичена з французької через російське і польське посередництво; пор. фр. *corset* 'корсет' [ЕСУМ, III, с. 44]. Лексичними паралелями до укр. є рос., болг. *корсет*, білор. *гарсэт*, пол. *gorset*, ч. *korset* 'корсет' [ЕСУМ, III, с. 44].

Лексема *горсик* та ряд її фонетичних і дериваційних варіантів для найменування різних видів безрукавного одягу відомі у бойківських говірках – *горсик* 'корсет' [СБГО, I, с. 187], у лемківських говірках – *горсет* 'безрукавка' [Дуда, с. 40], у наддністрянських – *горсик* 'безрукавка', 'святковий желет' [1, с. 146], у поліських – *корсет* 'безрукавка' [СПГЛ, с. 144], у львівському лексиконі – *горсет* 'корсетка' [ЛЛ, с. 66]. Назви відомі у говірках Білорусі, пор. білор. *гарсет* 'верхній жіночий одяг без рукавів' [ДСЛ, с. 82]; Росії, пор. рос. *корсет* 'жіноча кофтинка, безрукавка', *корсетка* 'довга тілогрійка чи шушун' [Даль, II, с. 170].

Лексему *духн'а* у значенні 'короткий ватний, безрукавний одяг' у літературній мові не зафіксовано. Слово *духн'а*, очевидно, пов'язане з *дух* у значенні 'тепле повітря', що походить від праслов. *duxъ* (<*dous-), споріднене з лит. *daĩsos* 'повітря' [ЕСУМ, II, с. 150].

Окрім Підгаєччини, подібна назва поширена у наддністрянських говірках – *духл'а* зі значенням 'безрукавка' [1, с. 146].

Назва *кам'ізел'ка* зі значенням 'короткий ватний, безрукавний одяг' у сучасній українській мові зафіксована як 'те саме, що безрукавка, жилетка' [СУМ, IV, с. 83], що запозичена з польської – *kamizela* 'вид каптана', *kamizelka* 'безрукавка' [ЕСУМ, II, с. 358].

Лексема *кам'ізел'ка* відома у багатьох говірках української мови, зокрема у поліських – *камезел'ка*, *камзел'ка*, *кам'ізел'ка* 'верхній одяг,

подібний до свити', 'чоловіча безрукавка', 'чоловіча жилетка' [СПГЛ, с. 90, 95], бойківських – *кам'ізел'* 'каптан з рукавами', 'короткий чоловічий одяг без рукавів, безрукавка', 'верхній жіночий одяг без рукавів' [СБГО, I, с. 337], у лемківських – *кам'ізел'ка* 'камізелька, жилетка як частина чоловічого костюма-трійки' [КСЛГП, с. 130], західноукраїнських – *кам'ізел'ка* 'жіноча й чоловіча безрукавка' [4, с. 84], західнополіських – *кам'ізел'ка* 'жіноча й чоловіча безрукавка' [СЗГА, с. 172], наддністрянських – *кам'ізел'ка* 'верхній одяг' [1, с. 143], волинських – *кам'ізел'ка* 'безрукавий короткий одяг', 'жилет' [СБГО, I, с. 336–337]. Лексичними паралелями до укр. *кам'ізел'ка* є рос. *камзол* 'безрукавка, жилетка', білор. *камзол* 'каптан', пол. *kamizelka* 'безрукавка', болг. *камизола* 'полотняний дитячий або жіночий одяг' [ЕСУМ, II, с. 358].

Поряд із назвою *кам'ізел'ка*, для позначення безрукавного одягу в деяких селах Підгаєччини побутують назви *душоґр'їйка* та *т'елогр'ейка* 'тепла куртка без рукавів до талії', які в українській літературній мові не зафіксовані. Лексема *тілогр'їйка* на позначення поняття 'тепла куртка без рукавів і стьобана ватяна куртка; ватник' з'явилася у ХІХ ст. [7, с. 74]. В українську мову слово *т'елогр'ейка* запозичене з російської, пор. рос. *телогрейка* 'тепла жіноча кофта, переважно без рукавів, те, що й *душегрейка* [6, с. 564].

Слово *душоґр'їйка* в українську мову запозичене з російської, пор. рос. *душегр'ейка*, що утворене з *душа* і *ґр'їти* [Фасмер, I, с. 556].

Номінацію *душоґр'їйка* з подібним значенням засвідчено в говірках Наддніпрянщини – *душоґр'їйка* 'безрукавка з овечої шкіри або на ваті' [Чабаненко, I, с. 306], Середнього Полісся – *душоґр'ейка*, *т'ілогр'їйка*, *т'елогр'ейка*, *т'ілегр'ейка* 'безрукавка з ватною підкладкою', 'тепла безрукавка' [2, с. 144]. З іншомовних паралелей назвемо білор. *душагрэйка* 'безрукавка' [СБГБ, II, с. 110], *душагрэйка* 'ватівка, коротка одежина' [КСУМ, с. 160], рос. *душегрейка*, *душегрея*, *телогрейка* 'короткий жіночий одяг різного покрою, переважно без рукавів' [Даль, I, с. 123].

У підгаєцьких говірках на позначення чоловічого безрукавного одягу поширена назва *жил'етка*, яка зафіксована на всій дослідженій території (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.).

Лексема *жил'етка* в сучасній українській літературній мові позначає: 1) 'вид чоловічої одягу без коміра та рукавів, яку одягають під піджак чи інший верхній одяг'; 2) 'вид жіночої одягу без рукавів, яку одягають на блузку або сукню' [СУМ, II, с. 529]. За походженням етимологи кваліфікують назву *жилет* як запозичення з французької мови, пор. фр. *gilet*, яке зводиться до тур. *jelek* 'жилет' [ЕСУМ, II, с. 197].

Така ж номінація відома у наддністрянських говірках – *жил'етка* 'камізелька', [СсБ, с. 292], у лемківських – *жил'етка* 'жилетка, вид чоловічої

одежі без коміра й рукавів, яку одягають під піджак' [КСЛГП, с. 90], волинських – *жил'етка* 'жилет' [МСЗВГ, с. 15], полтавських – *жил'отка* 'чоловічий одяг без рукавів' [СДЛК, с. 30], наддніпрянських – *жел'отка* 'жилет' [Чабаненко, І, с. 19], східнополіських – *жилетка* 'безрукавка, розширена донизу, без клинів, прикрашена тасьмою', 'однобортна камізелька з гудзиками до самого верху із низьким стоячим коміром із фабричної тканини' [4, с. 81]. Лексеми *жилет*, *жилетка* 'безрукавка' простежуються в російській [Даль, І, с. 542] та білоруській мовах, пор. білор. *жалетка* 'безрукавка' [КСУМ, с. 165].

На Підгаєччині у літній період дуже часто носять одяг вільного покрою, який одягають зверху сорочки, що репрезентований лексемами: *балахон* (Білокр., Вага, Юстин., Михайл., Попл., Бронгал., Степ., Соняч., Підг., Голг., Стар. М., Сільце, Гал.), *лейбик* (Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Угрин., Яблун., Завал.), *кацабеїка* (Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Угрин., Яблун., Завал.), *випр'їўка*, *випроўка* (Білокр., Вага, Юстин., Михайл., Попл., Бронгал., Степ., Соняч., Підг., Голг., Стар. М., Сільце, Галич), *кабат* (Голг., Верб., Вол., Мозол.), *бурка* (Рудн., Лиса, Носів, Угрин., Яблун., Завал.), *куртка* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.).

Назва *балахон* 'короткий одяг вільного покрою' у сучасній українській мові вживається на позначення 'просторий і довгий одяг, що надівається поверх усього, для захисту від пороху' [СУМ, І, с. 95]. Науковці припускають, що лексема *балахон* – давньоруське запозичення з татарської мови; виведення від перс. *bālājāte* 'верхній одяг' [ЕСУМ, І, с. 125].

Лексема *балахон* зафіксована в буковинських говорах – *балахон* 1) 'просторе жіноче плаття; 2) зневажл. 'погано пошитий одяг' [СБГ, с. 223], у середньополіських говірках – *балахон*, *балахин* 'простора накидка з рукавами, яку одягають поверх усього одягу для захисту його від дощу' [2, с. 15], а також у Білорусі – *балахон* 'широкий, незграбно пошитий одяг', *балахан* 'арм'як' [СБГБ, І, с. 156], *балахон* 'одяг вільного крою' [ДСЛ, с. 44], *былахон* 'широкий верхній одяг від дощу і пилу' [КСУМ, с. 97]; у Росії – *балахан* 'старовинний довгий каптан, пальто з товстого сукна', *балахон* 'верхній селянський одяг', 'жіночий халат', 'кофта до талії' [ССРЛЯ, II, с. 74–75], *балахон* 'літній селянський верхній одяг' [Даль, І, с. 42].

Назву *лейбик* 'короткий одяг вільного покрою' в літературній мові кваліфіковано як діалектну, що вживана на позначення 'чоловічого верхнього одягу без рукавів' [СУМ, IV, с. 471]. Лексема *лейбик* запозичена через посередництво польської (пол. *lejbik* 'військовий мундир, ліф, корсет, жіноча кофта, чоловічий каптан, сукняна або полотняна жилетка') з німецької мови: пор. нім. *Léibchen* 'ліф, корсаж, корсет', зменшувальна форма від *Leib* 'тіло, талія; ліф, корсет' [ЕСУМ, III, с. 214].

Номінація *лейбик* відома і в інших говірках української мови, наприклад: у бойківських – *лейбик* ‘жилетка з домашнього сукна’, ‘куртка з домашнього сукна’, ‘різновид сіряка’ [СБГО, I, с. 409], західнополіських – *лейбик* ‘різновид короткого верхнього одягу’, ‘безрукавка’ [СЗГА, с. 38–39], поліських – *лейбик* ‘верхній чоловічий і жіночий одяг з домашнього сукна’, ‘верхній одяг на ваті’ [СПГЛ, с. 38, 113], буковинських – *лейбик* ‘безрукавка’ [МСБГ, с. 418], наддністрянських – *лайбик* ‘жіночий жилет’ [13, с. 147].

Лексема *кацабе́йка* ‘короткий одяг вільного покрою’ утворена від слова *кацавейка* ‘вид жіночої юпки на ваті, хутрі або на підкладці’. Словник української мови фіксує це слово як архаїчне [СУМ, IV, с. 123]. Назва запозичена з німецької мови: пор. нім. *Kutyboi* ‘груба тканина’ [ЕСУМ, II, с. 408].

Назва *кацабе́йка* та її фонетичні варіанти простежена в багатьох говірках України: у наддністрянських – *кацаба́йка* ‘біла полотняна незаціплювана юпка літніх жінок’ [СсКБ, с. 104, 225], поліських – *куцове́йка* ‘коротка жіноча або чоловіча свитка’, *куцолейка* ‘куфайка’, *кацавейка* ‘оздоблена вишивкою берукавка’ [СПГЛ, с. 93, 111], полтавських – *куцове́йка* ‘короткий чоловічий чи жіночий одяг’ [СДЛП, с. 41], харківських – *кацавейка* ‘різновид чоловічої чи жіночої свитки з трьома складками і низьким коміром’, ‘коротка, з простого сукна піддівка’, ‘різновид короткої свити або юпки’ [4, с. 90].

Лексеми *випр’ї́йка*, *випро́йка* ‘короткий одяг вільного покрою, з плащовки’ утворені від слова *вітровий* ‘який захищає від вітру’ [СУМ, I, с. 688], що походить від слова *вітер* [ЕСУМ, I, с. 406].

Подібна назва зафіксована в західноволинських говірках – *віпрі́йка* ‘верхня чоловіча сорочка спортивного крою з поясом внизу’ [МСЗВГ, с. 86], у наддністрянських – *віпрі́вка* ‘спортивна сорочка’ [НРС, с. 75], у львівському лексиконі – *віпрі́йка* ‘куртка з легкої тканини, що не пропускає вітру’ [ЛЛ, с. 160].

Лексема *кабат* ‘короткий одяг вільного покрою, піджак’ у сучасній українській літературній мові кваліфікується як діалектна назва на позначення 1) ‘солдатської куртки’; 2) ‘пальта’ [СУМ, IV, с. 64]. Ця лексема поширена у слов’янських мовах (пор.: рос. *каба́т*, білор. *каба́т*, пол. *kabát*, ч. *kabát*, слц. *kabát*) [7, с. 70] і, як вважають етимологи, запозичена з перської мови через угорське (уг. *kabát* ‘каптан’) та польське посередництво (пол. *kabát* ‘каптан, камзол’) [ЕСУМ, II, с. 331].

Лексема *кабат* з різними значеннями поширена практично на всій території України: на Наддністрянщині – *кабат* ‘спідниця’, *кабати* ‘білизна’ [СсКБ, с. 587], Івано-Франківщині – *кабатка* ‘безрукавка кожушана із стоячим коміром, обшита хутром і червоним шнуром, на спині без прикрас’ [4, с. 83], Закарпатті – *кабат* ‘дуже широка полотняна спідниця’ [4, с. 83], Бойківщині – *кабат* ‘короткий каптан’ [СБГО, I, с. 332], Лемківщині – *кабат* ‘каптан; довга широка спідниця’ [КСЛГП, с. 128]. Лексичними паралелями до укр. *кабат* є рос. *кабат* ‘одяг у вигляді довгої

сорочки', 'селянське жіноче плаття', 'фартух з рукавами для роботи', 'блуза, кофта', 'ліф, який одягають до андарака', 'матерчатий одяг спідниці', *кабата* 'ліф, до якого прикріплюється спідниця', *кабатушка* 'кофта, куртка', *кабатуха* 'товста сорочка', 'жіноча кофта', 'вид верхнього одягу' [ССРЛЯ, XII, с. 283-284], *кабат* 'корсет' [КСУМ, с. 216].

У підгаєцьких говірках слово *бурка* відоме переважно для найменування капюшона, хоча зафіксоване з різними значеннями: 1) 'верхній одяг з непромокальної тканини, який одягали в дорогу'; 2) 'плащеподібна накидка від дощу без рукавів з прорізом для рук'; 3) 'капюшон'; 4) 'чоловічий короткий одяг у вигляді куртки'.

У сучасній українській літературній мові назва *бурка* вживається на позначення 'повстяного безрукавного плаща або накидки з козячої вовни (переважно на Кавказі)' [СУМ, I, с. 258]. Переконливої етимології щодо походження цього слова досі немає. Деякі дослідники пов'язують його з *бурий* [ЕСУМ, I, с. 245]. На думку Г. Халимоненка, дуже раннє фіксування слова *бурка* в пам'ятках української та російської мов заперечує версію запозичення його з кавказьких мов, тим паче, що там немає слова, яке б формою нагадувало українське *бурка*. В українській мові засвідчене ще в 1516 році [3, с. 163].

Таку ж саму назву з різними значеннями засвідчено в інших говорах: зокрема, у західнополіських – *бурка* 'одяг у дорогу з башликом' [5, с. 33], *бурка* 'верхній довгополий чоловічий одяг з сукна' [СЗГА, с. 71], у середньополіських – *бурка* з різними значеннями [2, с. 26], у волинських – *бурка* 'тепла спідниця, тканина з грубих вовняних ниток' [СЗГА, с. 129], 'жіноча спідниця' [4, с. 77], наддністрянських – *бурка* 'блузка, маринарка' [1, с. 285], 'суконний плащ з приштою капузою' [СсБ, с. 439], бойківських – *бурка* 'чемерка' [СБГО, I, с. 47], полтавських – *бурка* 'плечовий довгий одяг з домотканого сукна з капюшоном, який одягали поверх свитки' [4, с. 77]. Іншомовний відповідник до українського *бурка* – рос. *бурка* 'плащ', 'безрукава опанча' [Даль, I, с. 143].

Лексема *куртка* на досліджуваній території вживається на позначення 'короткого одягу', що в сучасній українській літературній мові має значення 'короткий верхній одяг, що наглухо застібається' [СУМ, IV, с. 431]. Етимологи припускають дві версії щодо походження цього слова: 1) запозичене через польське та угорське посередництво з латинської мови, пор. лат. *curtus* 'короткий (про одяг); обрізаний; неповний', споріднене з праслов. **kortъkъ*, укр. *короткий*; 2) запозичення з турецької мови, пор. тур. *kürtä* 'короткий одяг' [ЕСУМ, III, с. 158]. Лексичні паралелі до укр. *куртка* – рос. *куртка* 'куртка', білор. *курта* 'куртка', пол. *kurta* 'куртка', ч. *kurta* 'рід короткого верхнього одягу' [ЕСУМ, III, с. 158].

Підгаєцькі говірки посідають центральну частину наддністрянського діалекту і певною мірою репрезентують характерні риси усіх говірок наддністрянського діалекту південно-західного наріччя загалом.

Здійснений аналіз свідчить про різноманітність лексем на досліджуваній території. На сьогодні діалектні назви на позначення плечового одягу побутують майже на всій території зазначеного ареалу, хоч деякі з них виходять з ужитку, зокрема *бурка, кам'ізел'ка, лейбик*.

Висновки та перспективи дослідження. Назви плечового одягу у підгаєцьких говірках відзначаються різноманітністю. Для аналізованої семантичної групи побутової лексики Підгаєччини характерною ознакою є наявність регулярних опозицій сем, сформованих типовими диференційними ознаками. Особливістю побутової лексики Підгаєччини є її тісний зв'язок з одним із найрухливіших елементів матеріальної культури, що робить її динамічною та нестійкою. Тому розвиток і збагачення семантичних груп побутової лексики (зокрема лексики на позначення одягу) продовжується й досі. Перспективу дослідження окресленої проблеми вбачаємо у вивченні інших лексико-семантичних груп побутової лексики та в розширенні ареалу дослідження цієї лексики.

Умовні скорочення назв населених пунктів Підгаєцького району Тернопільської області

Підг. – м. Підгайці, Бок. – с. Боків, Шумл. – с. Шумляни, Угрин. – с. Угринів, Яблун. – с. Яблунівка, Зав. – с. Завалів, Заст. – с. Заставче, Біл. – с. Білокриниця, Литв. – с. Литвинів, Рудн. – с. Рудники, Нос. – Носів, Верб. – с. Вербів, Голг. – с. Голгоча, Моз. – с. Мозолівка, Пан. – с. Пановичі, Попл. – с. Поплави, Степ. – с. Степове, Нов. – с. Новосілка, Юстин. – с. Юстинівка, Гнил. – с. Гнильче, Черв. – с. Червень, Зат. – с. Затурин, Муж. – с. Мужилів, Мих. – с. Михайлівка, Сер. – с. Середне, Гал. – с. Галич, Вол. – с. Волиця, Заг. – с. Загайці, Стар. М. – Старе Місто, Гол. – с. Голендра.

Умовні скорочення назв мов

Білор. – білоруська, болг. – болгарська, лат. – латинська, лит. – литовська, нім. – німецька, перс. – перська, пол. – польська, праслов. – праслов'янська, рос. – російська, слц. – словацька, тур. – турецька, уг. – угорська, укр. – українська, фр. – французька, ч. – чеська.

Умовні скорочення використаних джерел

Даль – Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. язык. – Т. I. – 1978. – 699 с. ; Т. II. – 1979. – 779 с. ; Т. III. – 1980. – 555 с. ; Т. IV. – 1980. – 683 с.

ДСЛ – Янкава Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны / Т. С. Янкава. – Мінск, 1982. – 432 с.

Дуда – Дуда І. Лемківський словник / І. Дуда. – Тернопіль, 2011. – 376 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; редкол. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка. – Т. I. – 1982. – 630 с. ; Т. II. – 1985. – 570 с. ; Т. III. – 1989. – 549 с. ; Т. IV. – 2004. – 656 с. ; Т. V. – 2006. – 704 с. ; Т. VI. – 2012. – 568 с.

КСЛГП – Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / [упор. і підгот. до друку Є. Д. Турчак] / Петро Пиртей. – Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.

КСУМ – Бялькевіч І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І. К. Бялькевіч. – Мінск, 1970. – 512 с.

ЛЛ – Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. – Львів: Ін-т україн-ва імені І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 672 с.

МСБГ – Матеріали до словника буковинських говірок / Ю. О. Карпенко, К. М. Лук'янюк, В. А. Прокопенко [та ін.]. – Чернівці, 1970–1979. – Вип. I–IV.

МСЗВГ – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика: зб. наук. праць. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 62–267.

НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів: Ін-т україн-ва імені І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.

СБГБ – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: в 5-ті т. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979–1986. – Тураўскі слоўнік.

СБГО – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1. – 496 с.; Ч. 2. – 516 с.

СДЛК – Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірки села Кишеньок (Кобеляцького району Полтавської області) / А. Т. Сизько. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1981. – 44 с.

СДЛП – Сизько А. Г. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини / А. Г. Сизько. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1990. – 100 с.

СЗГА – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1–2.

СсБ – Горбач О. Південнобуковинська гуцульська говірка й діалектний словник с. Бродина, повіту Радівці (Румунія) / Олекса Горбач // Горбач О. Зібрані статті. – VIII: Історія мови. Діалектологія. Лексикологія (фотопередрук). – Мюнхен, 1997. – С. 123–275.

СсКБ – Горбач О. Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Межилаборець (Пряшівщина) / Олекса Горбач. – Мюнхен, 1973. – 103 с.

ССРЛЯ – Словарь современного русского языка: в 17 т. / гл. ред. докт. филол. наук Ф. П. Филин. – М.–Л.: Изд-во АН СССР; Наука, 1948–1965.

СУМ – Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / М. Фасмер; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стереотип. – М.: Прогресс, 1986–1987.

Чабаненко – Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпряниці: у 4 т. / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992.

Список використаної літератури

1. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. М. Бичко. – Тернопіль: Лідер, 2000. – 280 с.

2. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських та суміжних говірок / Г. І. Гримашевич. – Житомир, 2002. – 184 с.

3. Гримашевич Г. І. Структура полісемічних назв одягу в середньополіських говірках / Г. І. Гримашевич // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – 2004. – Вип. 14. – С. 163–167.

4. Матейко К. Український народний одяг: етнографічний довідник / К. Матейко. – К., 1996. – 195 с.

5. Пономар Л. Г. Назви одягу Західного Полісся / Л. Г. Пономар. – К., 1997. – 182 с.

6. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка / Д. Н. Ушаков. – М.: Изд-во «Аделант», 2013. – 800 с.

7. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові / Н. О. Яценко. – К. : Ін-т укр. мови : ВД Дмитра Бураго, 2009. – 179 с.

Новицкая Оксана. Названия плечевой одежды в говорах Подгаеччины Тернопольской области. На протяжении последних десятилетий бытовая лексика остаётся объектом изучения диалектологов и лингвистов. Исследования многих тематических групп бытовой лексики даёт важную информацию, расширяет эмпирическую базу украинской диалектологии. Исследование бытовой лексики Подгаеччины показало, что подгаецкие говоры являются центральной частью надднестровского диалекта и в определенной степени представляют характерные черты всех говоров надднестровского диалекта юго-западного наречия в целом.

В данной статье проанализированы особенности названий плечевой одежды, применяемых в говорах Подгаеччины. Для каждой обнаруженной номинации отмечены семантические особенности, выяснена этимология, внутренняя форма или слово, от которого она происходит, определены способы и средства наименования. Освещены отношения исследуемой бытовой лексики и соответствующей лексики других украинских говоров и украинского литературного языка, выявлены лексические параллели в славянских языках.

Ключевые слова: говор, сема, лексема, номен, лексико-семантическая группа, названия одежды.

Novitska Oksana. Names of the *Worn-on-the Shoulder Garments* in Subdialects of Pidhaytsi Region. In recent decades, colloquial language became the object of study for many linguists. Research of various thematic groups of everyday vocabulary provides important information that extends the empirical base of the Ukrainian dialectology. Research of everyday vocabulary of Pidhaytsi region revealed that Pidhaytsi subdialects are central and primary to the Naddnistransk dialect and to some extent represent the characteristic features of all the subdialects of Naddnistransk dialect of south-western local dialectal speech in general.

This article analyzes the features of the names of the *worn-on-shoulder garments* used in Pidhaytsi subdialects. The study offers insights into the semantic peculiarities of each of the identified nominations, its etymology, internal form or word from which it originates, and reveals certain methods and means of naming the shoulder-worn garments in the Naddnistransk dialect.

The article elucidates relation of the researched lexicon to the similar vocabulary of other Ukrainian dialects and the Ukrainian literary language, and highlights the issues of lexical parallels in the Slavic languages.

Key words: subdialect, seme, lexical item, nomen, lexical-semantic group, names of clothes.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2017